

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ

Явір В. А.

*докторка політичних наук,
доцент кафедри політології*

*Національного університету «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Удосконалення захисту прав національних меншин в ході євроінтеграції України не повинне обмежуватися тільки прийняттям нової редакції закону про національні меншини, а й містити наповнення засобами і процедурами реалізації низки політико-правових механізмів захисту прав національних меншин, реформування інституційної структури етнополітики тощо. Актуальність дослідження пояснюється тим, що у червні 2022 р. у розпал повномасштабного вторгнення РФ Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС з низкою умов, серед яких реформа законодавства України про національні меншини згідно з рекомендаціями Венеціанської комісії та імплементація негайних, ефективних механізмів його реалізації [1]. Йшлося про нову редакцію закону про національні меншини, яка була ухвалена нашвидкуруч під назвою «Про національні меншини (спільноти) України» і набуває чинності 01.07.2023.

Напрацювання та вдосконалення законодавства України про захист прав національних меншин – невід’ємна складова державотворення України як європейської, демократичної держави, що базується на антидискримінаційних засадах, європейських стандартах дотримання прав національних меншин, інтеграції всіх етнічних компонентів до української політичної нації на засадах громадянської належності. Це безперервний процес, який триває від самого початку здобуття незалежності Україною – перша редакція Закону України «Про захист прав національних меншин в Україні» була прийнята в 1992 р. Попри демократичне наповнення нормативно-правовий акт мав загальний характер і не повною мірою задовольняв прагнення національних меншин України до повноцінної участі у розбудові та зміцненні Української держави на засадах рівності, недискримінації, задоволення прав на збереження національної самобутності та етнокультурний розвиток. Тому трансформація законодавства України про національні меншини з метою його вдосконалення, з одного боку, і без продукування викликів етнополітичній безпеці, стабільності, міжетнічному

миру та територіальній цілісності України, з іншого боку, була метою роботи великої кількості робочих груп парламенту України та окремих найбільш активних національних меншин, об'єктом уваги європейських моніторингових інституцій та предметом дослідження українських вчених, зокрема В. Котигоренка, В. Кулика, О. Майбороди, І. Кресіної, С. Асланова, К. Вітмана, М. Обушного і багатьох інших.

Аналіз нової редакції закону слід починати з назви «Про національні меншини (спільноти) України», яку від попередньої редакції відрізняє поява поняття «спільноти». Саме на такій назві наполягав Президент України, спочатку взагалі заперечуючи необхідність використання усталеного у праві терміна «національні меншини». «Зараз іде активна робота над законом про національні спільноти України. Не меншини, а спільноти! Бо жодна національність в Україні не має почуватися меншиною, менш важливою, менш захищеною чи менш щасливою. Ніхто не може бути в меншості, бо всі ми є громадяни України – рівні, гідні, рідні...» – заявив В. Зеленський, анонсуючи появу нової редакції закону про національні меншини [2].

Вчені одноставно підтримали необхідність ухвалення нової редакції застарілого закону «Про національні меншини в Україні» тридцятирічної давнини, який не відповідає реаліям та викликам сьогодення у сфері захисту прав національних меншин. На момент його прийняття (1992 р.) більше йшлося про законодавче закріплення, ніж про особливості практичної реалізації прав національних меншин України, тому й виникла нагальна необхідність уточнення, деталізації статусу національних меншин. Законодавча база з захисту прав національних меншин була недостатньою для запобігання політизації етнічностей та нейтралізації гібридних загроз в умовах сучасних викликів [3, с. 150].

Водночас науковці та громадські діячі категорично виступили проти заміни усталеного терміну «національні меншини» на «національні спільноти». Так, В. Кулик критикує ідею відмови від поняття «національні меншини» як буцімто принизливого для членів цих груп за позірну демократичність, позаяк поняття «меншина» означає не меншу гідність, а меншу кількість, і саме через набагато меншу порівняно з титульним етносом чисельність ці групи потребують особливого захисту, втіленням якого й має стати окремий закон» [4]. Т. Шамайда наголошує, що термін «національні меншини» використовується у міжнародних угодах, ратифікованих Україною, в праві ЄС і, щонайголовніше, в самому рішенні ЄС, яким Україні рекомендовано ухвалити нове законодавство про національні меншини [5]. Додамо, що від поняття «національні меншини» не можна було відмовитися хоча б тому, що воно є конституційним, що розкривається в етнонаціональному законодавстві. Національні меншини фігурують в ст. 10

Основного Закону, якою зокрема гарантується вільний розвиток, використання і захист мов національних меншин України; в ст. 11, якою держава зокрема сприяє розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх національних меншин України; в ст. 52, 92, 119.

Відтак в Україні з'явився гібридний термін «національні меншини (спільноти) України», більш розширений і деталізований порівняно з попереднім загальним визначенням національної меншини. Згідно зі ст. 3 попереднього Закону України «Про національні меншини в Україні» до національних меншин належали групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою [6]. Тоді як згідно з визначенням поняття національної меншини (спільноти) Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» (ст. 1) – це стала група громадян України, які не є етнічними українцями, традиційно проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність. Національні меншини (спільноти) є невід'ємними, інтегрованими та органічними частинами українського суспільства [7].

Попри деталізацію визначення «національної меншини» більш чітким не стало через розмитість і недостатню визначеність критеріїв, базуючись на яких закон виокремлює національну меншину (спільноту). Насамперед, йдеться про традиційне проживання на території України. Традиційно – це скільки саме років? Або положення про те, що національні меншини (спільноти) є невід'ємними, інтегрованими та органічними частинами українського суспільства. Який орган буде визначати, чи є та чи інша етнічна група невід'ємною, інтегрованою та органічною частиною українського суспільства? Ймовірно, ці умови мають не допустити кваліфікацію мігрантів як національних меншин (спільнот) України. «Але тоді треба було закладати не розмитий критерій інтегрованості, а чіткий критерій тривалості перебування членів цієї групи на території України», – зауважує В. Кулик [4]. На думку вченого, декларативність і невизначеність є головною вадою Закону України «Про національні меншини (спільноти) України», який невдовзі набуває чинності. Саме через невизначеність формулювань та недовість багатьох політико-правових механізмів у практичній площині зазнавав нещадної критики Закон України «Про національні меншини в Україні» у редакції 1992 р. з боку міжнародних моніторингових організацій.

Це не вплинуло на позицію законодавця – велика кількість положень Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» можна охарактеризувати як невизначені і розмиті, що створює поле для політичних маніпуляцій та спекуляцій щодо їх змісту і унеможливорює правовий захист національних меншин. Після визначення національної меншини (спільноти) ще одним прикладом невизначеності положень закону може бути специфікація права на використання мови національної меншини (спільноти) у ст. 10, зокрема у населених пунктах, в яких традиційно (як саме довго?) проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот), або в яких такі особи складають значну частину населення (значна частина – це скільки – більшість, третина абощо?), написи офіційних назв на вивісках органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств, виконані державною мовою, можуть дублюватися мовами національних меншин (спільнот) за рішенням відповідних сільської, селищної, міської рад.

Наразі Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» виглядає більше формальним задоволенням вимог євроінтеграції, який потребує внесення змін в частині конкретизації та змістовного наповнення, ніж вдосконаленням законодавства України про національні меншини.

Література:

1. EU Commission's Recommendations for Ukraine's EU candidate status. An official website of the European Union. URL: <https://bit.ly/3B7DSv7>.

2. Зеленський анонсував законопроект про національні спільноти. *LB.UA*. URL: <https://bit.ly/3LoORqg>.

3. Стратегія політико-правового розвитку України до 2030 року: науково-аналітична записка / кол. авт.; за ред. І. О. Кресіної. Київ : Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2022. 176 с.

4. Кулик В. Законопроект про «національні спільноти»: неякісний товар у гарному пакуванні. *Українська правда*. URL: <https://bit.ly/3N6nm2d>.

5. Шамайда Т. Новий закон про нацменшини: про що він і для чого. *Texty.org.ua*. URL: <https://bit.ly/3AF3Tct>.

6. Про національні меншини: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.

7. Про національні меншини (спільноти) України : Закон України від 13.12.2022. *Законодавство України*. URL: <https://bit.ly/3LmIPql>.